

**ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ****FEATURES OF INTERROGATION OF JUVENILE PERSONS
DURING THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION**

Сенченко Н.М., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Левченко В.Я., студентка I курсу магістратури юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Визначено, що неповнолітні мають певні привілеї порівняно з повнолітніми підозрюваними, на що впливають деякі причини: особливості їх розвитку, нестабільний емоційно-психологічний, психофізіологічний стан та ін.

У процесі роботи було розглянуто декілька наукових точок зору стосовно визначення поняття «допит», і на їх основі виокремлено власне визначення.

Для повного ретельного дослідження здійснено висвітлення статистичних даних щодо кількості кримінальних правопорушень, вчинених за останні декілька років. Було встановлено, що психологічний стан неповнолітніх є особливо вразливим, а усвідомлення ними вчиненого кримінального правопорушення та його наслідки не завжди сприймаються однозначно і критично. У зв'язку з цим зроблено висновок, що захист прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх потребує підвищеної уваги як з боку держави, так і міжнародного та європейського співтовариства.

У статті також висвітлені окремі положення міжнародного законодавства, що стосується кримінального провадження щодо неповнолітніх. На основі конкретних кримінальних проваджень встановлено, що досить часто слідчі порушують встановлені норми КПК України щодо порядку проведення допиту неповнолітніх у різних правових статусах. У даному контексті було зроблено висновок, що кримінальне провадження щодо неповнолітніх має бути спрямовано на забезпечення додаткових гарантій захисту таких осіб.

Для більш детального дослідження здійснено поділ процесу допиту на п'ять основних стадій та на кожній з них зроблено акцент на їх реалізації.

Також приділено увагу суб'єктному складу допиту неповнолітнього та встановлено, що допит неповнолітньої особи обов'язково проводиться за участю законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря, відповідно до цього здійснено висвітлення особливості залучення кожного з них. На підставі проведеного дослідження виокремлено відповідні висновки.

Ключові слова: допит, неповнолітній, кримінальне провадження, досудове розслідування, кримінальне правопорушення, педагог, лікар, психолог.

The article is devoted to the study of certain aspects of the interrogation of minors in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation. It was determined that minors have certain privileges compared to adult suspects, which is influenced by several reasons: peculiarities of their development, unstable emotional and psychological, psychophysiological state, etc.

In the process of work, several scientific points of view regarding the definition of the concept of "interrogation" were considered, and on their basis, the actual definition was singled out.

For a complete thorough study, statistical data on the number of criminal offenses committed over the past few years has been highlighted. It was established that the psychological state of minors is particularly vulnerable, and their awareness of the criminal offense committed by them and its consequences are not always perceived unambiguously and critically. In this regard, it was concluded that the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of minors requires increased attention from both the state and the international and European community.

The article also highlights certain provisions of international legislation related to criminal proceedings against minors. On the basis of specific criminal proceedings, it was established that quite often investigators violate the established norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the procedure for interrogating minors in various legal statuses. In this context, it was concluded that criminal proceedings against minors should be aimed at providing additional guarantees of protection of such persons.

For a more detailed study, the interrogation process was divided into five main stages, and emphasis was placed on their implementation at each of them.

Attention was also paid to the subject composition of the interrogation of a minor and it was established that the interrogation of a minor must be conducted with the participation of a legal representative, a teacher or a psychologist, and if necessary, a doctor, accordingly, the specifics of the involvement of each of them were highlighted. On the basis of the conducted research, relevant conclusions are highlighted.

Key words: interrogation, juvenile, criminal proceedings, pretrial investigation, criminal offense, teacher, doctor, psychologist.

Постановка проблеми: Чинне законодавство України закріплює ряд положень, які передбачають додаткові гарантії для неповнолітніх в процесі розслідування кримінального провадження. Водночас Кабінет Міністрів України схвалив Національну стратегію реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, яка передбачає розвиток ювенальної юстиції та інші завдання із забезпечення захисту неповнолітніх. Ці напрями державної політики в системі захисту дітей є невід'язковими, так як неповнолітні потребують підвищеної уваги через особливості їх розвитку, нестабільний емоційно-психологічний та психофізіологічний стан. Такі особливості, притаманні неповнолітнім, повинен врахувати слідчий для здійснення ефективного розслідування кримінального провадження. Тому, дуже актуальним є ефективна

розробка тактики допиту неповнолітнього з врахуванням всіх їх вікових особливостей, так як показання неповнолітнього можуть містити інформацію, яка сприятиме розкриттю кримінального провадження.

Ефективне проведення допиту неповнолітнього вимагає знання та застосування не лише норм кримінального процесуального закону, а й фундаментальних положень інших наук: криміналістики, психології та педагогіки. Показання неповнолітніх, протоколи їхніх допитів часто виступають основними доказами, але показання допитуваних будуть доказами лише в тому разі, якщо допит буде проведено відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, а отримані результати належним чином оформлені.

Досить часто на стадії досудового розслідування органи, які повинні забезпечувати права неповнолітніх,

здійснюють грубі порушення прав останніх. Неякісне проведення з неповнолітніми першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінального провадження, а однією з таких є саме допит, призводить до негативного перебігу розслідування та як наслідок до нікчемного результату. Саме тому детально з'ясовані обставини кримінального правопорушення, відомі неповнолітньому під час якісно проведеного допиту, є запорукою досягнення позитивного результату досудового розслідування.

На сьогоднішній день доводиться стривожувати, що якість забезпечення прав та інтересів неповнолітнього у кримінальному провадженні залишається низькою. З іншого боку, в ході будь-якого кримінального провадження може виникнути необхідність детально з'ясувати всі обставини кримінального правопорушення, які можуть бути відомі, зокрема неповнолітньому, а найбільш ефективним засобом отримання такої інформації є допит. Саме ця слідча (розшукова) дія є найбільш розповсюдженою щодо неповнолітніх і під час її проведення допускається велика кількість процесуальних порушень.

Зазначене й зумовлює актуальність теми цього дослідження, його теоретичну та практичну значущість.

Аналіз останніх досліджень: Дослідженню питання допиту неповнолітнього під час досудового розслідування присвятили свої роботи багато науковців, зокрема: Бедь В. В., Белан С. В., Весельський В. К., Грищенко Н. В., Кавецька В. С., Орбан-Лембрик Л. Е., Щепоткіна В. В. та ін. Проте, незважаючи на велику кількість наукових напрацювань у цій сфері, дана тема є актуальною відповідно до викладених вище положень.

Метою статті є дослідження наукових точок зору щодо визначення поняття «допит», висвітлення сучасного стану кримінального процесуального забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх під час проведення допиту, аналіз особливостей проведення допиту неповнолітніх під час досудового розслідування, а також визначення суб'єктного складу допиту неповнолітнього.

Виклад основного матеріалу. Допит є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в усіх кримінальних провадженнях. Допит є однією з форм отримання доказової інформації через фіксацію показань, процесуальний засіб формування і перевірки доказів, проте на законодавчому рівні поняття допиту як слідчої (розшукової) дії не закріплено. Тому необхідно розглянути погляди науковців з цього приводу.

На думку Удалової Л. Д., допит передбачає собою «регламентований законодавством усний діалог між посадовою особою, в провадженні якої знаходиться кримінальна справа, та свідком, підозрюваним та обвинуваченим, що проводиться з метою отримання фактичних даних (усних відомостей), які мають доказове значення» [1, с. 75].

Тобто науковець вважає, що допит – процес спілкування. З цього приводу варто зазначити, що така позиція та трактування категорії «допит» у криміналістиці є переважачою [2, с. 193–195].

Але існують й інші думки з приводу визначення «допиту». Так, окремі вчені розглядають його як сукупність пізнавальних і засвідчувальних операцій, виконуваних дізнавачем, слідчим, прокурором, начальником слідчого відділу по кримінальному провадженню, яка знаходиться у провадженні або у зв'язку з виконанням окремого доручення з метою отримати і зафіксувати показання про обставини, що мають значення для розслідуваного провадження [3, с. 408].

Таким чином, з урахуванням вищевказаних позицій науковців щодо визначення поняття «допит» вважаємо, що під останнім треба розуміти закріплені нормами кримінального процесуального законодавства інформаційно-психологічний процес спілкування дізнавача, слідчого

з особою, яка володіє відомостями про обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення, з метою отримання повних і правдивих показань.

Відповідно до статистичних даних, кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, залишається значною, зокрема за останні декілька років їх зареєстровано 49530 і окремо 745 малолітніми, з яких 22463 (45,3%) становлять тяжкі та особливо тяжкі злочини. Найбільш розповсюдженими є: крадіжки 30476 (61,5%); грабежі 3990 (8%); незаконний обіг наркотичних засобів 2062 (4,1%), з яких 576 (27%) пов'язано з їх збутом; шахрайства 1415 (2,8%), розбій 881 (1,8%) [4]. Але в цьому питанні необхідно враховувати той факт, що психологічний стан неповнолітніх є особливо вразливим, а усвідомлення ними вчиненого кримінального правопорушення та правові його наслідки не завжди сприймаються однозначно й критично. У зв'язку з цим у сфері кримінального судочинства захист прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх потребує підвищеної уваги як з боку держави, так і міжнародного та європейського співтовариства.

КПК України у главі 38 передбачає особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх. Законодавцем передбачено низку гарантій, які відповідають Пекінським правилам та спрямовані на забезпечення прав і законних інтересів дітей, які вчинили кримінальне правопорушення: 1) спеціально уповноважений слідчий (ч. 2 ст. 484 КПК України); 2) спеціальний предмет доказування (ст. 485, 487 КПК України); 3) участь законного представника та обов'язкова участь захисника (ст. 488, п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України); 4) особливий порядок виклику та застосування запобіжних заходів (ст. 489, 492, 493 КПК України); 5) участь у судовому розгляді представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК України); 6) здійснення судового розгляду суддями, уповноваженими на це (ч. 10 ст. 31 КПК України); 7) закриті судові засідання та ін.

Законодавство визначає необхідним спеціалізацію дізнавачів, слідчих та суддів, які здійснюють кримінальне провадження щодо неповнолітніх. П.12 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») вказує на необхідність спеціальної підготовки поліцейських, які працюють з неповнолітніми. У вказаному правилі «звертається увага на необхідність спеціальної підготовки усіх посадових осіб із забезпечення правопорядку, які беруть участь у здійсненні правосуддя щодо неповнолітніх» [5]. Прокурор є процесуальним керівником на стадії досудового розслідування та підтримує державне обвинувачення у суді. Від нього залежить прийняття низки процесуальних рішень, якісне проведення процесуальних дій, нагляд за додержанням прав і законних інтересів неповнолітнього. Таким чином, вимога щодо спеціалізації у розумінні п.12 «Пекінських правил» повинна стосуватися не тільки слідчих, а і прокурорів.

Ще однією новелою, яка слугує ще однією гарантією прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні, є діяльність органу пробації. Норми чинного КПК України створюють низку гарантій для неповнолітніх підозрюваного та обвинуваченого, натомість гарантії забезпечення прав і законних інтересів неповнолітнього потерпілого і свідка залишаються певною мірою поза увагою законодавця. Ст. ст. 226, 227, 354 КПК України передбачають участь (присутність) педагога або психолога, законного представника, а за необхідності – лікаря під час проведення слідчих (розшукових) дій та допиту за участю малолітньої або неповнолітньої особи. У цих нормах зазначені окремі права та обов'язки цих суб'єктів: обов'язок бути присутніми при допиті, заперечувати проти

запитань та ставити запитання, право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі.

Тобто чинний КПК України передбачає можливість проведення допиту неповнолітніх як учасників кримінального провадження у процесуальних статусах підозрюваного, свідка та потерпілого. Проаналізувавши правозастосовну практику, можна сказати, що наразі в діяльності органів досудового розслідування склалося два підходи відносно допиту вищевказаних осіб. В одних випадках, ці учасники кримінального процесу допитуються в статусі підозрюваних або потерпілих, а в інших – в якості свідків, тобто фізичних осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і що викликані для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України) [6].

Однак досить часто слідчі порушують встановлені норми КПК України щодо порядку проведення допиту неповнолітніх у різних правових статусах. Так, наприклад, у кримінальному провадженні № 12014060320000547 допит неповнолітнього свідка проводився за присутності його баби та діда, однак в матеріалах кримінального провадження відсутнє будь-яке документальне підтвердження родинних зв'язків свідка із вказаними особами, що дає привід вважати, що допит був проведений з порушенням вимог КПК України [7]. Як вбачається з матеріалів скарги по справі № 234/16981/16-к, слідчий не викликав психолога або педагога, лікаря, які б могли надати кваліфікований висновок в галузі психології, внаслідок чого, неповнолітній свідок дійсно мав психологічний стрес, що, у свою чергу, підтверджується проведеною по справі судово-психологічною експертизою та є грубим порушенням вимог ст. ст. 226, 227 КПК України [8].

Отже, сучасний стан кримінального процесуального забезпечення проведення допиту неповнолітніх в Україні свідчить про недостатній рівень правової регламентації та дотримання прав неповнолітніх осіб безпосередньо на практиці. У даному контексті треба зазначити, що кримінальне провадження щодо неповнолітніх має бути спрямовано на забезпечення додаткових гарантій захисту таких осіб.

Що стосується процесу допиту, то науковці виділяють п'ять основних етапів:

1) початковий етап. Слідчий в усній формі отримує від підлітка його анкетні дані. Головне завдання цього етапу – діагностика особистості допитуваного, умов його життя тощо. Значну кількість даних дізнавач, слідчий отримує від дільничного інспектора, шляхом бесід із батьками; два співбесідники приблизно визначають лінію своєї подальшої поведінки. Основна частина підготовки до допиту неповнолітнього підозрюваного – визначення часу, приблизної тривалості та кола учасників допиту [9, с. 88]. Важливим питанням тактики є спосіб виклику на допит, час і місце допиту, вони мають бути в полі зору слідчого в період підготовки до допиту.

Неповнолітнього підозрюваного повідомляють або викликають дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд через його батьків або інших законних представників. Інший порядок допускається лише в разі, якщо це зумовлено обставинами, встановленими під час кримінального провадження [10, с. 446].

Успішність допиту багато в чому залежить від вибору місця й обстановки його проведення. Відповідно до ч. 1 ст. 224 КПК України, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яку мають намір допитати. Практика показує, що допит неповнолітнього підозрюваного краще проводити в кабінеті дізнавача, слідчого. Суворість та офіційність зустрічі підкреслює підлітку важливість і значимість розслідування [11, с. 222]. Місце проведення допиту – важливий психологічний фактор,

який не можна не враховувати при встановленні психологічного контакту. Допитуваного необхідно позбавити психологічної переваги, яку він відчуває, якщо допит проводиться в нього вдома.

2) встановлення психологічного контакту. Темою бесіди на цьому етапі є, як правило, навчання підлітка, його захоплення, інтереси, коло спілкування, уподобання тощо. Виробляється загальна лінія поведінки обох співрозмовників, визначаються параметри спілкування – його ритм, темп, невербальні засоби та ін. Такий контакт встановлюється не на кожному допиті, проте практично кожний дізнавач, слідчий намагається його досягнути. Обидва співбесідники остаточно виробляють спільну лінію поведінки. На думку науковців, у кабінеті повинен працювати лише один слідчий. Також у кабінеті має перебувати якомога менше людей, це мають бути лише ті особи, які залучені до проведення допиту. У цьому закладено глибокий психологічний підтекст. Контакт під час допиту передбачає елемент довірливості. Коли в кімнаті перебуває багато людей, не може йтися про елемент довіри. Кабінет дізнавача, слідчого своєю строгістю та офіційністю повинен дисциплінувати неповнолітнього, підкреслювати важливість і значимість розслідуваного провадження. Необхідно мати на увазі, що в кабінеті дізнавача, слідчого ніщо не має відвертати уваги допитуваного, заважати зосередитися: ні розвішані на стінах діаграми, схеми, плакати, ні телефонні дзвінки, ні предмети на столі слідчого, ні сторонні розмови осіб, які не беруть участі у допиті. Обстановка в кабінеті дізнавача, слідчого повинна сприяти встановленню психологічного контакту з неповнолітнім [12, с. 297].

3) власне допит. Завдання головної частини допиту – отримання від допитуваного необхідної інформації;

4) зіставлення отриманої інформації з уже наявною. Це досягається під час діалогу питання – відповідь. Під час такої бесіди дізнавач, слідчий намагаються усунути суперечності, неточності, неясності тощо;

5) заключний етап. Слідчий, дізнавач заносять до протоколу отриману інформацію. При цьому зберігаються лексичні особливості мови неповнолітнього. Інформація подається в письмовому вигляді допитуваному, який, підтвердивши правильність записаного у протоколі, підписує його [12, с. 295–296; 13, с. 321].

Важливим елементом підготовки до допиту неповнолітніх є вирішення питання про те, хто братиме участь під час допиту.

Допит неповнолітньої особи обов'язково проводиться за участю законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ч. 1 ст. 226 КПК України).

Відсутність у неповнолітнього життєвого досвіду компенсується участю на його стороні законного представника, а відсутність юридичного досвіду – участю захисника [14, с. 249]. При допиті неповнолітнього підозрюваного обов'язково є присутність його захисника. Відповідно до ст. 45 КПК України, захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю [6].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 52, ч. 3 ст. 499 КПК України передбачено обов'язкову участь захисника у провадженні про застосування примусових заходів виховного характеру (п. 2 ч. 2 ст. 52 КПК) та у провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення до 18 років, – з моменту вста-

новлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою.

Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного; до першого допиту підозрюваного, маючи з ним конфіденційне побачення без дозволу дізнавача, слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. При проведенні допиту неповнолітнього захисник слідкує, щоб дізнавач, слідчий дотримувався тактичних положень та морально-етичних норм.

Для захисту прав та законних інтересів, надання правової та психологічної допомоги неповнолітньому передбачене обов'язкове залучення законного представника підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44, 488 КПК). Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї [6], а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній.

Про залучення законного представника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представникові. Саме після цього особа набуває свого процесуального статусу законного представника та може реалізовувати свої права й обов'язки [15, с. 367]. З моменту залучення до участі у провадженні та під час досудового розслідування законний представник неповнолітнього підозрюваного користується правами особи, інтереси якої він представляє.

Приймаючи рішення про допуск особи як законного представника до участі у кримінальному провадженні, слідчий у будь-якому випадку зобов'язаний з'ясувати, чи не існує конфлікту інтересу між його інтересами та інтересами неповнолітнього. В. С. Кавецька звертає увагу на те, що в певних випадках участь законного представника призводить до розгубленості неповнолітнього, який відчуває сором, страх перед батьками, їх присутність може відволікати неповнолітнього від запитань, оскільки він слідкує за реакцією батьків [16, с. 951–952]. Залишити дитину без законного представника не можна. Ця психологічно складна для неповнолітнього ситуація має бути змінена на його користь. Зокрема, КПК України передбачає, що у разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим (ч. 4 ст. 44 КПК України).

Важливу роль під час допиту неповнолітнього відіграє і такий учасник кримінального процесу, як педагог. Науковці виділяють три підходи до визначення сутності педагога як учасника кримінального процесу:

1) педагог – це спеціаліст.
2) педагог здійснює функції інших учасників кримінального провадження (захисника, понятого, перекладача).

3) педагог – самостійний учасник процесу.

Важливо визначити специфічні завдання участі педагога. Вони полягають у наданні допомоги слідчому при проведенні допиту з урахуванням вікових особливостей неповнолітніх, умов їх виховання, особливостей їх психічного розвитку. Звідси випливає і вимога, яка має пред'являтися до педагогів. Вважаємо, що педагог має бути спеціалістом у певній віковій категорії неповнолітніх, оскільки відомо, що підлітки часто у складній для них життєвій ситуації стають замкнутими і, водночас, при вмілому до них підході швидше, ніж дорослі, стають довірливими. Зміст діяльності педагога під час допиту неповнолітнього визначається загальними і специфічними завданнями його залучення до участі в допиті. Участь педагога в підготовці до допиту неповнолітнього, насамперед, полягає у вивченні обставин події, матеріалів про-

вадження, пов'язаних із характеристикою особистості неповнолітнього.

Необхідно зважено підходити до вибору психолога та лікаря для участі у допиті. Зокрема, необхідно враховувати потреби неповнолітнього обвинуваченого (психологічні, медичні тощо), кваліфікацію та спеціалізацію психолога, лікаря, а також стосунки між обвинуваченим та особами, які залучаються до допиту [17, с. 77].

Зважаючи на те, що безпосередньо під час допиту одним із перших завдань психолога, який бере участь у ньому, є швидка й правильна діагностика індивідуальних виявів вікових особливостей підлітка, експресаналіз інформації, що надходить від нього, яка повідомляється не тільки за допомогою слів, а й міміки, пози, жестикуляції, погляду, голосового оформлення мови, зовнішнього вигляду, одягу. В інформації, яку психолог одержує за цими каналами, виділяються її різні рівні: відомості про стійкі особливості особистості допитаного, його інтелектуальний рівень, сильні і слабкі сторони характеру неповнолітнього. Психолог повинен допомагати у створенні сприятливої для нього атмосфери, що настроює на продуктивну бесіду.

У КПК України передбачено можливість залучення до допиту неповнолітніх як спеціаліста й лікаря, причому закон не вказує, якої спеціалізації має бути такий лікар. В актах офіційного і доктринального тлумачення цього законодавчого положення вказується, що участь цих спеціалістів повинна мати суттєве значення для визначення особливостей розвитку неповнолітнього, його здатності давати правильні показання про обставини справи, особу підозрюваного чи обвинуваченого, вказується також, що якщо законом передбачена можливість і залучення лікаря, то це має бути спеціаліст у галузі дитячої психіатрії. На практиці дізнавачі, слідчі, прокурори та судді частіше всього запрошують до участі у провадженні лікаря за принципом «швидше знайти». Часто запрошуються навіть не практикуючі лікарі, а просто з дипломом про вищу освіту, тому лікар відіграє суто формальну функцію і намагається не брати участь при допиті [18, с. 31]. Враховуючи усі вищевказані положення, потрібно законодавчо розширити поняття спеціаліста, а також механізм його залучення на етапі досудового розслідування.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що допит є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в усіх кримінальних провадженнях. Допит є однією з форм отримання доказової інформації через фіксацію показань, процесуальний засіб формування і перевірки доказів.

В умовах сьогодення надзвичайно важливим є ефективна розробка тактики допиту неповнолітніх з огляду на їх вікові особливості, враховуючи специфіку їх розвитку, нестабільний емоційно-психологічний та психофізіологічний стан. Ефективне проведення допиту неповнолітнього вимагає знання та застосування не тільки норм кримінального процесуального закону, а й фундаментальних положень інших наук: криміналістики, психології та педагогіки та ін.

На сьогоднішній день доводиться констатувати, що якість забезпечення прав та інтересів неповнолітнього у кримінальному провадженні залишається низькою. В процесі будь-якого кримінального провадження може виникнути необхідність детально з'ясувати всі обставини кримінального правопорушення, які можуть бути відомі, зокрема неповнолітньому, а найбільш ефективним засобом отримання такої інформації є допит. Саме ця слідча (розшукова) дія є найбільш розповсюдженою щодо неповнолітніх і під час її проведення допускається велика кількість процесуальних порушень. Тому треба зазначити, що кримінальне провадження щодо неповнолітніх має бути спрямовано на забезпечення додаткових гарантій захисту таких осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. 324 с.
2. Беззубенко М. В. Особливості тактики допиту підозрюваного у злочинах ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. KELM. 2020. № 5. С. 192–196
3. Криміналістика: навч. посіб. за ред. Є. П. Іщенко. Київ: КОНТРАКТ, ІНФРА-М, 2006. 748 с.
4. Статистична інформація Генеральної прокуратури України за 2016–2021 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. (дата звернення: 01.03.2023).
5. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29.11.1985 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211/page (дата звернення: 01.03.2023).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.03.2023).
7. Ухвала Чуднівського районного суду Житомирської області від 22.09.2017 р. у справі № 294/1548/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69068936> (дата звернення: 01.03.2023).
8. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 15.11.2016 року у справі № 234/16981/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62802882> (дата звернення: 01.03.2023).
9. Грищенко Н. В. Особливості допиту підозрюваного за участю захисника. *Держава та регіони*. Сер. Право. 2011. Вип. 1. С. 171–175.
10. Кримінальний процес: підручник. за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: Центр учбової л-ри, 2013. 544 с.
11. Бедь В. В. Юридична психологія: навч. посіб. Львів: «Новий світ 2000», 2010. 375 с.
12. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія: навчальний посібник. Чернівці: Книги XXI, 2007. 448 с.
13. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ: НВТ «Правник» НАВСУ, 1999. 126 с.
14. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навчальний посібник. Київ: Ваїте, 2014. 280 с.
15. Пожар В. Г. Новели регламентації інституту представництва за новим Кримінальним процесуальним законодавством України. *Митна справа: наук.-аналіт. журн.* 2012. № 5 (83). С. 363–368.
16. Кавецька В. С. Допит неповнолітнього в стадії судового розгляду за участі педагога, психолога, захисника та законного представника. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. За заг. ред. Ю. П. Аленіна, відпов. за вип. І. В. Глов'юк. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 936–957.
17. Особливості здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: навчально-методичний посібник. Колектив авторів, за заг. ред. В. В. Щепоткіної, Т. І. Слуцької. Київ: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ; Національна школа суддів України; Проект «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», 2017. 238 с.
18. Белан С. В., Луценко Т. О. Особливості залучення спеціаліста-психолога у кримінальному процесі. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. № 7. С. 28–36.